

Rahvusarhiivi  
2013. aasta aruanne

## Sisukord

<b>1. Üldhinnang 2013. aastale</b> .....	3
<b>2. Hindamine</b> .....	4
<b>3. Kogumine ja nõustamine</b> .....	5
3.1. Asutuste nõustamine .....	5
3.2. Tähtjalise säilitusväärtusega dokumentide kogumine .....	6
3.3. Eraõiguslike asutuste nõustamine ja kogumine .....	6
<b>4. Säilitamine</b> .....	8
4.1. Säilitustingimused ja hoidlatöö .....	8
4.2. Konserveerimine .....	8
4.3. Digiteerimine .....	8
4.4. Koostöö .....	9
<b>5. Kasutamine</b> .....	11
5.1. Uurijateenindus, VAU .....	11
5.2. Saaga, AIS, Fotis ja muud andmebaasid .....	12
5.3. Arhiivipäringud .....	13
5.4. Arhiivipedagoogika .....	13
5.5. Avalikud üritused ja sotsiaalmeedia .....	14
5.6. Koostöö .....	15
<b>6. Digitaalarhiivindus</b> .....	16
6.1. Rahvusarhiivi digitaalarhiivi tarkvara loomine .....	16
6.2. Teised tarkvaraarenduse projektid .....	16
6.3. Digitaalne säilitamine .....	17
6.4. Koostöö .....	17
<b>7. Teadus- ja publitseerimistöö</b> .....	19
<b>8. Organisatsiooniline areng ja koostöö</b> .....	20
<b>Lisa 1: Rahvusarhiiv arvudes 2013. aastal</b> .....	22

## 1. Üldhinnang 2013. aastale

Kümnekonna viimase aasta vältel on Rahvusarhiivi teenuste kasutamine pidevalt suurenenud. 2013. aastal leidis taas aset rekordarv arhiivikülastusi – 1,4 miljonit ehk 13% võrra enam kui 2012. aastal. Arhiividokumentide lugemine veebis moodustab 99,3% kõigist kasutuskordadest – sarnaselt pangateenustele, tulumaksu deklareerimisele jt e-Eesti edulugudele sobib samas reas nimetada ka meie arhiivindust. 2014. aastasse plaanitud Rahvusarhiivi infosüsteemide andmete esitamine nelja täрни аваandmetena lisab tõenäoliselt hoogu kasutusnumbrite kasvamisele ja arhiivi rolli avarandumisele nii meie oma ühiskonnas kui ka globaalselt.

Läinud aastal lõppes 2009. aastal alanud digitaalarhiivi tarkvara täisfunktsionaalsuses väljaarendamine. Rõõm on tõdeda, et intellektuaalselt ülimalt nõudlik projekt kulges enamjaolt tõrgeteta ja püsis enamvähem plaanitud ajakavas. Rahvusarhiiv on valmis vastu võtma arhiiviväärtuslikke digitaaldokumente asutustest ning tervitab iga ettepanekut üleandmiseks, et testida digitaalarhiivi võimekust praktikaski.

2013. aastat sisustas suuresti ettevalmistuste käivitamine Rahvusarhiivi uue peahoone rajamisega kaasnevateks töödeks. 3. mail kuulutati hoone arhitektuurikonkursi võitjaks võistlustöö „a4“, autoriks AB Asum OÜ, järgnes projekteerimislepingu sõlmimine Riigi Kinnisvara AS-i ja võitnud arhitektuuribüroo vahel. Rahvusarhiivi parimatest asjatundjatest moodustatud töörühm osales aktiivselt nii arhiivi ruumiprogrammi koostamises kui ka järgnenud eskiisprojekti lihvimises. Rööbiti käivitati rakkerühmad arhivaalide ümberpaigutamiseks vajalike eeltööde laitmatus teostamiseks ning täpsustati 2016.–2017. aastal toimuva kolimise mahtu ja ajakava. Tallinna neljast arhiivihoidlast, Tartust, Rakverest, Haapsalust ja Kuressaarest on vaja liigutada 3,5 miljonit arhivaali ehk 40% kogu Rahvusarhiivis säilitatavast ainesest.

2013. aastal koostati ka perioodi 2014–2016 arengusihid arhiivinduse põhivaldkondade lõikes, täpsustamaks prioriteetseid eesmärke ja tegevusi ning teadvustamaks organisatsiooni arenguvajadusi. Arengusihide läbivaatamine arhiivinõukogu poolt leiab aset 2014. aasta algul.

2013. aastal laienes Rahvusarhiivi osalus rahvusvahelistes ettevõtmistes, samuti kodumaistes valdkondlikes projektides. Esiletõstmist väärib siin koostöölepe sõlmimine Poola Vabariigi Riigiarhiiviga, mille esimesi konkreetseid tulemusi esitletakse juba 2014. aastal.

Rahvusarhiivi edu taga on hea haridusega pühendunud professionaalid, olgu tegemist siis digitaalarhiivinduse või audiovisuaalse pärandiga, arhivaalide säilitamise ja konserveerimise või kasutamise või hoopis teadustöö ja publitseerimisega. Nelja aasta eest majandussurutisest põhjustatud palgalangus õnnestus tasandada 2013. aastal – seegi on siinkohal mainimist väärt.

## 2. Hindamine

Rahvusarhiiv valis 2011. aasta lõpus välja need avalikke ülesandeid täitvad asutused ja isikud (arhiivimoodustajad), kelle tegevuse käigus võib tekkida arhiiviväärtusega dokumente. Selle otsuse juurde kuuluv asutuste loend vaadati üle 2013. aasta alul ja kaasajastati vastavalt sellele, kuidas avalikku sektorit on muudetud. 2013. aastal oli arhiivimoodustajate arv 793, mis on kaheksa asutuse võrra vähem kui eelmisel aastal. Eelkõige on see seostatav päästkeskuste (4) ja prefektuuride (4) muutumisega struktuuriüksusteks. Arhiivimoodustajateks oli 2013. aastal hinnatud 28,9% nendest avalikke ülesandeid täitvatest asutustest ja isikutest, kelle dokumente vastavalt arhiiviseadusele hindab Rahvusarhiiv (kokku 2742 asutust ja isikut).

2013. aasta lõpuks olid põhi- ja juhtimisfunktsioonide dokumendid hinnatud 626 arhiivimoodustajal. See tähendab, et 78,9% arhiivimoodustajatest on kogu oma dokumentatsiooni piires teadlikud, millised osad sellest on arhiiviväärtuslikud ja millele tuleb rakendada kõrgemaid haldamise nõudeid, samuti ka vastupidi – milliseid dokumente saab pärast säilitustähtaja möödumist hävitada.

Aasta jooksul hinnati 131 arhiivimoodustaja põhi- ja juhtimisfunktsioonide dokumendid, sh Riigikohtu, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Justiitsministeeriumi, Prokuratuuri, Maksu- ja Tolliamet, Andmekaitse Inspeksiooni ja Tarbijakaitse Ameti dokumendid. Valdav osa hinnatud arhiivimoodustajatest olid notarid (97). Kaheksal korral hinnati riigi asutatud sihtasutusi, kusjuures enamikul kordadest otsustati, et loodud ja ka loodava dokumentatsiooni seas arhiiviväärtusega osa puudub.

Asutusepõhiste hindamisotsuste kõrval valmis ka mitu selliste funktsioonide hindamisotsust, mis läbivad terveid asutuste gruppe. Hinnati valimiste ja rahvahääletuste, õigusloome, välisabi saamise ja kasutamise ning rahvastiku toimingute dokumente. Arhiivimoodustajate poolt on nende funktsioonide dokumentide hindamiseks olnud juba mõnda aega ka teatav vajadus, samuti nagu ka personalitöö käigus sisse seatud isikutoimikute hindamiseks. Personalitöö isikutoimikute hindamisega (ulatus hõlmab ka nõukogude perioodi isikutoimikuid) on Rahvusarhiivis tegeletud juba teist aastat. Käesoleval aastal lepiti otsuse sisus lõplikult kokku, kuigi selle vormistamine jääb järgmisesse aruandeaastasse. Kõigi nimetatud hindamiste läbiviimisel on püütud võimalikult palju kaasata asutusi endid, isikutoimikute puhul ka eraarhiive ja genealoogide ühendust. Ettepanekuid on reeglina ka arvestatud või jõutud kompromissideni.

Hindamisotsuste hulk näitab endiselt vähenemist. Aasta jooksul vormistati 112 hindamisotsust, eelmisel aastal oli see arv 172 ja 2011. aastal, mil tegutseti veel vanas õigusruumis, vormistati 548 hindamisotsust.

### 3. Kogumine ja nõustamine

Rahvusarhiivi kogumistegevus oli 2013. aastal passiivne, sest hoidlates on vaba riulipind ammendumas kriitilise piirini. Vastuvõetud paberdokumentide maht – 38 193 säilikut ehk ca 333 riulimeetrit – on arvuliselt võrreldav viimase kolme aastaga, kuigi riulimeetreid täideti vähem. Aasta suurim juurdekasv, 13 049 säilikut, oli Rakvere hoidlas, see on ligi kolmandik Rahvusarhiivi 2013. aasta tulmest ja täidab 139 meetri võrra Rakvere hoidla riulipinda. Audiovisuaalseid arhivaale võeti vastu 7195 ühikut: 6324 fotosäilikut, 736 nimetust filmidokumente ja 135 nimetust heliarhivaale.

Valdavalt esitati taotlusi lõpetatud riigiasutuste ja riigiasutuste valduses olevate nõukogudeaegsete asutuste ja organisatsioonide arhivaalide ning personalidokumentide üleandmiseks. Arhivaalide kogumine toimus peamiselt olemasolevate fondide täienemise või eraarhiivide üleandmise teel piiratud mahus.

2013. aastal jõudis lõpule Riigikantselei paberalusel arhiiviosa vastuvõtmine, lisandus 2009. ja 2010. aasta Vabariigi Valitsuse otsuste alusdokumentide sari. Uute arhiividena võeti vastu notar Karin Jõksi arhiiv, tegevuse lõpetanud Tartumaa Muuseumi arhiiv, likvideeritud SA Muuseumiehitus ja Tiigrihüppe SA arhiivid, Kingissepa rajooni kommunaalettevõtete kombinaadi dokumendid, Viru ringkonnakohtu, Jõhvi halduskohtu, trükikoja Kaevur ning mitme Ida-Virumaa õppeasutuse fondid.

Arhivaale lisandus mitmele olemasolevale fondile: Rahvusringhääling andis üle Riikliku Raadio ja Televisiooni Komitee arhiivi aastatest 1971–1990, endiste majandite dokumentatsiooni on lisandunud tegutsemise lõpuaastate dokumente, samuti täienesid vallavalitsustelt üle antud endiste rahvasaadikute nõukogude täitevkomiteede ning eraõiguslike valdajate antud kolhooside ja sovhooside fondid. Jätkus kohtuasutuste arhiivide vastuvõtmine: Viru Maakohus andis üle Jõgeva rajooni rahvakohtu arhivaale, Tartu Maakohtu Põlva ja Võru kohtumajad andsid üle Põlva ja Võru rajooni rahvakohtu arhivaale.

#### 3.1. Asutuste nõustamine

Asutuste ja ka eraisikute nõustamisel tutvustati arhiivide üleandmise ettevalmistamise juhiseid, liigitusskeemide kooskõlastamist ja hindamisotsuste rakendamise põhimõtteid. Arhiivide üleandmise ettevalmistamisel juhendati Tartu Linnavalitsust, Tartu notarit Karin Jõksi ja Tallinna notarit Anneli Akermanni, Haapsalu Wiedemanni Gümnaasiumi, Harju, Viru ja Pärnu maakohutute regionaalseid kohtumaju, Haapsalu Kutsehariduskeskust, Maksu- ja Tolliametit ning maavalitsusi ettevõttereistri toimikute korrastamisel.

Eraõiguslikest asutustest juhendati järgmisi äriühinguid ja organisatsioone: AS Tallinna Lennujaam, TNS Emor, AS Eesti Post, AS Levira, AS Tallinna Sadam, Eesti Väike- ja Keskmiste Ettevõtjate Assotsiatsioon, Eesti Kooriühing, Eesti Emakeele Selts, Baltisaksa Kultuuri Selts, Akadeemiline Ajalooselts ja Supilinna Selts. Aasta lõpul alustati SA Viljandi Haigla psühhiaatriakliiniku nõustamisega, et valmistada ette endise Jämejala psühhiaatriaigla dokumentide üleandmist. Eraõiguslike asutuste sagedamini esinevaks küsimuseks on probleemid digitaalselt loodud dokumentidega, sh e-kirjade ja näiteks *Facebooki* kontode arhiveerimise küsimused, kuivõrd nimetatud võimalused on kujunenud oluliseks seltside tegevuse jäädvustamisel. Kevadel korraldati AS-i Tallinna Lennujaam esindajate, nende tarkvaraarendajate ja Rahvusarhiivi digitaalarhiivi

spetsialistide kohtumine, mille tulemusena selgus, et Tallinna Lennujaama praegust dokumentide loetelu tuleb muuta.

### **3.2. Tähtajalise säilitusväärtusega dokumentide kogumine**

Jätkuvalt esitati arhiivile taotlusi pikaajalise säilitustähtajaga personalidokumentide üleandmiseks, kuigi eelnevate aastatega võrreldes kahanevas mahu. Hoidlapinna nappuse tõttu võeti dokumente hoiule peamiselt eraõiguslikelt asutustelt, näiteks Aluste Kolhoosi aines OÜ Abja Piim hoonetest, nõukogudeaegsete majandite dokumentide vastuvõtu lubadus on antud ka mõnele Virumaa vallavalitsusele. Varasemast pooleli jäänud projektina lõpetati likvideeritud Võru Vetelpääste Ühingu personalidokumentide vastuvõtmine ja korrastamine.

### **3.3. Eraõiguslike asutuste nõustamine ja kogumine**

Eraõiguslike arhivaalide vastuvõtt oli tavapärasest suurem. 1990. aastate algusest tegutsenud eraõiguslikud asutused ja organisatsioonid on hakanud otsima lahendusi oma seni akumulunud arhiivide hoiustamiseks ja soovivad anda oma dokumente avalikku arhiivi. Eraõiguslikel organisatsioonidel ei ole tavaliselt võimalik suuremas koguses dokumente oma ruumides säilitada ning tundub, et kahekümne-aastane periood alates Eesti iseseisvuse taastamisest on asutuste ruumivõimalused ammendanud. Mõne organisatsiooni dokumente on arhiiviväärtuslikuks hinnatud ja tegevuse lõppedes on need arhiivile üle antud (näiteks Eesti Teadlaste Liit).

2013. aastal esitasid varasematest aastatest suuremas mahu üleandmise taotlusi eraõiguslikud organisatsioonid ja üksikisikud. Arhiiviväärtuslikuks hinnatuna võeti vastu ca 22 riulimeetrit eraõiguslikku päritolu arhivaale. Uute arhiividena lisandusid meie kogudele Eesti Rindemeeste Ühenduse, Eesti Filmiamatöörade Liidu ja Tallinna Noorseppade Maleva arhiivid ning täiendavalt võeti vastu materjali korp! Vironia asutajaliikme, ehitusinsener Richard Mitti ja majandusteadlase Juhan Sillaste isikuarhiivi, ühtlasi täienes väliseesti kunstniku ja kunstilevitaja Lembit Nõmmeotsa isikuarhiiv. Oma jooniste üleandmist jätkas Tartu arhitekt Udo Tiirmaa, lisandunud on Tartu Toomkirikuga seotud dokumendid ning täiendust said õigeusu kiriku Kaika ja Suure-Jaani koguduste fondid.

Ajalooarhiivi eraõiguslike asutuste töös keskenduti seltsiliikumise 150. aastapäeva tähistamisele 2015. aastal. Eesti Kultuurkapitalilt saadud finantstoetusel koostati nimekirjad erinevate seltsiliikumist kajastavate dokumentide kohta, mille käigus leiti rida Eesti Rahvusbibliograafia leidumuseta trükiseid. Digiteeriti 45 121 kaadrit haridus-, kultuuri- ja karskusseltside dokumente ning tehti ettevalmistusi põllumajandusseltside, sh Liivimaa Üldkasuliku ja Ökonoomilise Sotsieteedi dokumentide digiteerimiseks.

Jätkus koostöö EELK Konsistooriumiga kogudustes asuvate kirikuraamatute mikrofilmimiseks. Kasutusse jõudsid Lääne-Harju, Valga ja Viljandi praostkonna koguduste kirikuraamatud, alustati Järva praostkonna koguduste raamatute kirjeldamisega. Eraarhivaalide omanikele eraldatava toetuse abil koondati Tallinnasse EELK Konsistooriumi arhiivi EELK Hageri ja Mustjala koguduste vanem arhiivivara.

Uudsena võib välja tuua praktikantide abi kasutamise kogumisega seotud töödel: arhivaalide vastuvõtu olemik kontroll, korrastamine ja kirjeldamine ajalooarhiivis, likvideeritud vetelpääste ühingu üleantavate personalidokumentide korrastamine ja kirjeldamine Valga osakonnas, loetelude

koostamine Eesti Instituudi arhiivis Tallinnas. Aasta jooksul on korrastustööde tulemusel jõudnud uurijakasutusse 94. Julgestusrügemendi I pataljoni (*Wehrmacht*) arhiiv, kolleksioon Rahvusarhiivi fotolugude konkursist „Minu pere pöördelistel aegadel“, Andres Küngi, Olaf Kuuli ja Harri Mõtsniku isikuarhiivid, korrastati Endel Lauulu haridusteemaliste paberdokumentide kolleksioon ja Harry Raaga isikuarhiiv.

Väliseesti päritolu dokumentidest andis Rootsi Eestlaste Liit üle Metsaülikooli Rootsis (METROO) arhiivi aastatest 1976–2004, lisandus dokumente Eesti Vangistatud Vabadusvõitlejate abistamiskeskuse EVVA arhiivi. Korrastatuna võeti vastu Eesti Olümpiakomitee ja tütarorganisatsioonide arhiiviaines perioodist 1989–2001 ning Eesti Teadlaste Liidu arhiiv aastatest 1989–2009.

Filmiarhiiv kogus 6324 fotosäilikut, 736 nimetust filmidokumente ning enamasti eraannetuste teel ka 135 nimetust helidokumente. Viimaste seas andis kapten Marek Miil foto- ja videomaterjali Kaitseväe Logistikakeskuse ja korp! Vironia kohta. Eravaldajast sõjaajaloohuvilise Aart Nõmme kaudu jõudsid arhiivi fotod Vabadussõja 2. Jalaväepolgu 4. roodust ja 4. roodu ülemast Karl Lambist, kaks fotot Julius Kuperjanovist Esimese maailmasõja päevilt ning Oru lossi garnisonist ja ajateenijatest. Harrastusfotograaf Urve Rukkilt lisandusid kultuuriobjekte, mõisahooneid, kirikuid, elamuid, ajaloolisi tööstushooneid ning kultuurisündmusi kujutavad fotod aastatest 2008–2010. Fotomaterjal Johann Ostratist hõlmab väärtuslikke jäädvustusi Esimese maailmasõja ajast. Samuti laekus 2152 fotonegatiivi fotograaf Verner Puhmilt ja Õpetajate Leht andis üle 987 fotot. Lisaks andis Eesti saadik Norras aastatel 2009–2012 Arti Hilpus filmiarhiivile kunagise Eesti aukonsuli Bernhard Bekke poolt 1937. aastal filmitud kaadrid Tallinnast, Tartust ja Narvast.

Arhiivi jõudsid ka nelja muuseumi filmikogud (Eesti Energia Muuseum, SA Virumaa Muuseumid, Tallinna Ülikooli Muuseum, TLÜ Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum), amatöörfilmid Eesti tuletõrje 200. aastapäeva tähistamisest Järva-Jaanis, elektroonikatehasest Punane RET, mootorrattavõistlustest Kose-Kloostrimetsa ringrajal ja Mustamäe elamurajooni ehitamisest. Filmidel on ka erinevaid Eesti linnu ja asumeid. Filmitootjatest on oma filme üle andnud peamiselt Exitfilm (7 nimetust, 65 säilikut) ja F-seitse.

Kõige suuremahulisem helikogu saabus Rootsist – Rootsi Eestlaste Liit andis üle helilinte ja helikassette Stockholmi Eesti Ühingu lähiraadio, Stockholmi Eesti Muusika- ja Kultuuriühingu lähiraadio ning Rootsi riigiraadio programmi P2 levitatud eestikeelsete saadete „Silmapiiir“ (Malmö) helisalvestisi aastatest 1982–1993. Anne Velliste vahendusel jõudsid arhiivi Voldemar ja Johanna Pätsi tütre Sylvia valduses olnud kolm helilinti Kanadast. Helilintidele olid salvestatud Johanna Pätsi esinemised aastail 1965–1967 ja kirjanik Karl Ristikivi Ameerika-reisil peetud ettekanne 1968. aastal.

## **4. Säilitamine**

### **4.1. Säilitustingimused ja hoidlatöö**

2013. aasta lõpus paiknevad Rahvusarhiivi arhivaalid kümnes hoones, säilikuid on hoiul 8 888 534, lisaks 9,5 miljonit meetrit filmidokumente. Kaasaegsetes arhiivihoonetes (Rakvere, Valga, Tallinna Madara tänava ja Tartu Vahi tänava hoone) säilitatakse 55% Rahvusarhiivi arhivaalidest. Vaba riulipinda on kokku 1600 riulimeetrit, sellest 1300 Rakveres.

Hoiuvaldkonna töö prioriteet oli uurijatellimuste vormistamise ja laenutuste haldamise veebikeskkonna rakendamine. Madara tänava hoidlates võeti wifi-võrgu seadistamise järgselt säilikute laenutuste registreerimiseks kasutusele tahvelarvutid. Riigi- ja ajalooarhiivi hoidlatest väljastati uurimissaalides kasutamiseks ja digiteerimisprojektide teenindamiseks ligikaudu 55 000 säilikut, neist 70% riigiarhiivi kogudest.

Mitmes arhiivis alustati Rahvusarhiivi valmivasse peahoonesse (Noora) kolimist ettevalmistavate töödega – esmalt kaardistatakse kolitavate fondide maht riulimeetrites ja karpides ning hinnatakse säilikute ja ümbriste seisundit, et eelolevateks aastateks planeerida konserveerimise ja ümbriste soetamise eelarvet ja tööde teostamise mahtu. Tartu Vahi tänava hoones viidi lõpule kaardikogu hoidla sisustamine kaardikummutite ja eritellimusega valmistatud lükandriulitega. Kaartide digiteerimise järel paigutatakse sinna kõik ajalooarhiivi kaardid ning riigiarhiivi suureformaadilised kaardi- ja plaanimaterjalid.

Hoidlate temperatuuri ja suhtelist õhuniiskust mõõdeti kord nädalas ja näidud sisestati infosüsteemi. Üldjoontes olid keskkonningimused kõigis hoonetes rahuldavad, erandiks vaid lühike suveperiood, mil välisõhu kõrged temperatuuri- ja niiskused näidud tõstsid ka hoidlate vastavad näitajad soovituslikust pisut kõrgemaks. Sügisel ja kevadel oli kõrge õhuniiskusega probleeme Madara tänava hoone mõnes hoidlas ja Tõnismäe arhiivihoones keldrikorruse hoidlates, mistõttu on seal regulaarselt kasutatud niiskuskogujaid.

### **4.2. Konserveerimine**

Ajalooarhiivi konservaatorid olid valdavalt hõivatud kaartide (~3150 kaardilehte) ja köites arhivaalide (~11 000 lehte) digiteerimiseks ettevalmistamisega. Muul eesmärgil konserveeriti lisaks ~5000 lehte köites ja köitmata arhiivimaterjale. Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Konsistooriumiga sõlmitud koostöölepingu täitmiseks konserveeriti 15 285 lehte kogudustele kuuluvaid kirikuarhivaale.

Riigiarhiivi olulisim tööülesanne oli Eveline von Maydelli 313 käärilõikelehe konserveerimine ja ettevalmistamine koostöös Eesti Kunstimuuseumiga 2014. aastal avatavaks näituseks. Digiteerimiseks valmistati ette 704 säilikut, külmutati ja puhastati 658 hallituskahjustusega säilikut. Arhiivimaterjalide konserveerimisele pakkusid vaheldust tellimustööd, millest mahukamad olid kolm köidetud linnuatlast ja Arvo Pärdi Keskusele kuuluvad hallituskahjustusega säilikut.

### **4.3. Digiteerimine**

Ajalooarhiivile esitati aasta alguses suuremahulised koopiatellimused Poola Vabariigi suursaatkonnalt ja Eesti-Läti-Vene piiriülese koostööprojekti partneritelt. Nende tellimuste



täitmiseks töötas alates teisest poolaastast kolm raamatuskannerit. Endiselt mikrofilmide ja skanniti EELK koguduste materjale (73 rulli, 64 574 kaadrit), jätkus vallakohtute fondide digiteerimine, fotode ja kaartide (~7000 kujutist) skannimine. Mikrofilmide ilmutamise ja kopeerimise teenustööd tehti Kirjandusmuuseumile (15 rulli, 17 260 kujutist) ja Rahvusraamatukogule (150 rulli). Tartus digiteeriti A0-formaadis skanneriga riigiarhiivi 148 suuremõtmelist kaarti ja 795 plakati. Uurijate esitatud koopiatega maht kasvas eelmise aastaga võrreldes 20% – paberkoopiaid valmistati ~5500, digikujutisi raamatuskanneriga ~16 000, digikaamerate ja lauaskanneritega ~1700 kujutist, kokku 22 800 kujutist. Tervikuna lisandus digitaalset tagatis- ja kasutusfondi 621 329 kujutist paberarhiividele ja ~94 000 kujutist mikrofilmidest.

Riigiarhiiv valmistas aasta alguses 110 175 kujutist Hooveri Instituudiga sõlmitud koostööprojekti tellimusena (sisuks ENSV Riikliku Julgeoleku Komitee lõpetamata toimikute kollektsioon), märtsis alustati riiklikust rahvuskaaslaste programmist rahastatud digiteerimisprojektiga (187 905 kujutist). Eesti Üliõpilaste Ehitusmaleva 50. juubeli puhul teostati teemakohaste fotode täiendav kirjeldamine ja digiteerimine, kokku digiteeriti 195 säilikut 5690 fotot. Septembris jätkati koostööd Utah' Genealoogia Seltsiga, aasta lõpuks jõuti digiteerida rohkem kui 1000 säilikut (~130 000 kujutist). Pärandiaasta projekti raames digiteeriti 2571 Kuressaare linnaplaani. Lisaks digiteeriti säilikuid Patendiameti, Kaitseliidu, Välisministeeriumi, Vabadussõja Ajaloo komitee, Guido ja Eveline Maydelli, Raimond Valgre jt fondidest. Kokku digiteeriti riigiarhiivis 728 310 kujutist.

Filmiarhiiv tegeles Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi filmide (28 h), lastefilmide (14 h 3 min), Bostoni Eesti Seltsi filmide ja nitropõhimikul filmide (1 h 6 min) seisundi kontrollimise, korrastamise ja digiteerimisega. Jätkati nitropõhimikul filmide olemi- ja seisundikontrolli (821 säilikut, 186 996 meetrit). Kontrolli käigus avastati filmi „Laulev rahvas“ (1947) värviline heliga koopia, mille olemasolu ei olnud varem teada. Jätkati magnetlindide tehnilise seisukorra määramist. Äädikhappeline lagunemise tõttu vajasis ümbersalvestamist 159 filmikarpi (43 863 meetrit) helilinti. Enne laenutamist tehti tehnilist kontrolli 193 säilikule (55 447 meetrit) ja tagastatud 310 säilikule (94 199 meetrit). Teostati DVD „Tallinn enne ja nüüd“ 2. osa jaoks filmide valimine, ettevalmistus ja digiteerimine. Tagatisfondi duubelnegatiive valmistati ja pakendati 4184. Riigikantseleiga sõlmitud lepingu alusel digiteeriti 50 tunni ulatuses tellijale kuuluvaid juurdepääsupiiranguid helisalvestisi.

#### **4.4. Koostöö**

Ajalooarhiivis juhendati ühe Eesti Kunstiakadeemia magistrandi ja kahe Tartu Kõrgema Kunstikooli tudengi lõputöid ning Poola Toruni Ülikooli konserveerimiseriala kahe tudengi kolmekuulist tööpraktikat. Konservatori kutseoskuste omandamist jätkas esimesel poolaastal eestisaksa päritolu praktikant. Eesti Rahvusraamatukogu kolleegidele viidi läbi kalkapaberist kaartide konserveerimise täiendkoolitus ning abistati Palamuse Muuseumi muuseumiöö sisustamisel. Üks ajalooarhiivi konservator osales pärgamentkoidete konserveerimise praktilisel koolitusel Šveitsis.

Riigiarhiivi konservatorid osalesid liimivaba poolnahkköite valmistamise koolitusel, juhendasid Tallinna Ülikooli ajaloo eriala tudengi ja kahe Londoni Eesti Seltsi esindaja arhiivipraktikat ning korraldasid arhiiviööl käärilõigete valmistamise töötoa.

Eesti ja Läti arhiivitöötajatele korraldati ühepäevane seminar, kus Sebastian Barteleit Saksamaa rahvusarhiivist tutvustas poolpassiivmajadena ehitatud arhiivihooned ja kirjeldas arhiivikogude suuremahulise kolimise korraldamist.

Koostöös Läti ja Suurbritannia kolleegidega üllitati kolmekeelne „Arhiivimaterjalide kahjustuste atlas“. Raamatu väljaandmist toetas riiklik rahvuskaaslaste programm.

Säilitusallaselt nõustati asutusi arhiivipüsivate materjalide (Saue Linnavalitsus, Eesti Ajaloomuuseum, Cista AS) ja veekahjustusega arhivaalide töötlemise (Mereakadeemia) küsimustes. Novembris külastati Saksamaa uusi arhiivihooned, Lundi arhiivikeskust, Prantsuse rahvusraamatukogu ja Pariisi lähedal asuvat rahvusarhiivi uut hoonet, et tutvuda nende mäluasutuste kogemuste ja saavutustega konserveerimise, digiteerimise ja hoiuvaldkonnas.

## 5. Kasutamine

### 5.1. Uurijateenindus, VAU

Aasta tähtsaim märksõna oli VAU kliendimooduli kasutuselevõtt 15. jaanuarist 2013. Tarkvara testimise ja juurutamise käigus tegeleti pidevalt selle parandamise ja täiendamisega. Arhiividele tähendab ühtse kliendimooduli kasutuseletulek töövoogude lõimimist ja tõhusamat töökorraldust, kasutaja jaoks mugavamad keskkonda arhiiviteenuste tarbimisel. Nüüdsest menetleme kõiki laenus-, koopia- ja kauglaenutustellimusi VAUs elektroonselt – uurija saab igal ajahetkel näha, mis menetlemisjärgus on tema tellimus. Samuti võimaldab VAU jälgida säilikute liikumise ajalugu ja tõhusamalt korraldada digiteeritud säilikute kasutamist, sest vastavad tellimused ei jõua enam automaatselt uurimissaali.

Rahvusarhiivi uuenenud kliendiportaalis on registreeritud kasutajaid kokku 30 446, neist aktiivseid korduvkasutajaid 5431. Alates VAU kliendimooduli avalikustamisest on registreeritud 15 856 isiku 443 303 veebikülastus ehk sisselogimine. 30 uurija kontol on juba üle tuhande veebikülastuse. Uurimissaalides on samal ajal käinud 2059 isikut 7862 korral. Säilikute tellimusi on esitanud 2519 kasutajat. Ülekaalukalt populaarsemad uurimisteed on nagu tavapäraselt genealoogia (11 590 uurijat) ja kodu-uurimine (9625 uurijat). Kodumaiste uurijate järel on enim välismaiseid kasutajaid Venemaalt, Soomest, Rootsist, Saksamaalt ja Ameerika Ühendriikidest.

VAU kaudu on esitatud 64 014 erinevat tellimust, tellitud on 56 751 säilikut ja koopiamüügiga on teenitud 23 587 eurot. On iseloomulik, et erinevalt veebikülastuste statistikast on tellimuste esitamisel märgitud ligi pooltel juhtudel (45%) uurimisteedeks teadustöö. Aasta jooksul on vastatud 175 kliendi tagasisidele, suurem osa küsimustest on puudutanud Saaga keskkonda või tehnilisi apsakaid. Lingimärkmiku võimalust on kasutanud 397 uurijat, kes on loonud aasta jooksul 12 752 uut linki ja kasutanud nende grupeerimisel 1808 kolleksiooni.

Arhiivikasutuse üldine suundumus on veebikülastuste jätkuv kasv ja tavakülastuste mõningane kahanemine: 1 416 382 veebikülastust (2012. aastal 1 227 183) ja 9890 tavakülastust (9997). Jätkuvalt kasvab digitaalkoopiatellimuste osakaal, moodustades tänaseks 2/3 kõigist tellimustest.

Tavateeninduse poole pealt tasub esile tõsta Madara tänava uurimissaali remonti augustis, tulemusega on rahul nii kliendid kui ka uurimissaali töötajad. Filmiarhiivi uurimissaalis on vormistatud 164 filmi- ja 444 fototellimust, toimub fotode täismahus koopiate vaatamise võimaldamine uurijatele. Filmide läbivaatuseks tuli kerida 8201 meetrit filmilinti ning valmistada 38 DVD koopiat 36 VHS-lt.

Arhivaalide kauglaenutusteenuse sihtkohtadeks on lisaks Tallinna Madara ja Tartu J. Liivi tänava uurimissaalidele jätkuvalt ka Pärnu ja Viljandi muuseumid. Kauglaenutuse tasuliseks muutmisega (2012) on tellimuste hulk stabiliseerunud ja läbimõeldumaks muutunud, aasta jooksul on arhiivides kauglaenutusse saadetud 2652 säilikut.

Märgatavalt on suurenenud näitusekoostajate, eriti arhitektuuri- ja kunstivaldkonna kuraatorite huvi meie kogude vastu. Sageli kaasneb koostööga mahukas materjali väljaotsimine, samuti soovitakse palju eripalgelisi ja halvas seisukorras plaane, jooniseid ja fotosid, millega kaasneb koormus ka konservaatoritele. Ühtekokku on erinevatesse mäluasutustesse deponeeritud 265 säilikut, suurimaks

tellijaks oli Eesti Arhitektuurimuuseum. Eraldi tasub esile tõsta Iseseisvusmanifesti tähtajatut deponeerimist Riigikantseleisse, sellega kaasnesid ranged säilitamise ja kasutamise nõuded.

## 5.2. Saaga, AIS, Fotis ja muud andmebaasid

Saaga kasutusnumbrid on endiselt kõrged – keskmiselt 3136 külastust päevas. Kolmveerand kõigist Saaga külastajatest olid uued kasutajad. Ühe külastuse keskmine pikkus oli ka sel aastal 12 minutit, keskmiselt vaadati korraga 18 lehekülge. Külastajaid on olnud 102 erinevast riigist, Eestile (1 016 175 külastust) järgnevad Soome (35 111), Saksamaa (21 489) ja Rootsi (18 955). Kolmveerand külastajatest saabub Saagasse mööda otseteed (st lemmikute- või aadressiribalt), enam kui 100 000 külastust on toimunud *Google*'i vahendusel. Ülivõimsalt on kasvanud Geni portaalist lähtuv liiklus – sealtkaudu saabunud 96 868 külastust on võimalikest Saagasse jõudmise teedest kolmandal kohal. Järgnevad Rahvusrhiivi veebi, perekonnaloo foorumi ja AISi kaudu Saagale osundavad lingid.

AIS 2.0 rakendamise oluline komponent on ainese märksõnastik. Selle väljatöötamisega tegeles aasta algupoolel Rahvusrhiivi üksuste ja Tallinna Linnaarhiivi esindajatest koosnev töörühm. Kuigi kõik Rahvusrhiivi arhivaalid on AISis kirjeldatud, jätkub nii andmete usaldusväärsuse tagamiseks kui ka uurijate ja arhivaaride töö lihtsustamiseks kirjete parandamine ja täiendamine, olemasolevate skeemide korrigeerimine, arhiivikirjelduste koostamine ning arvestusvigade parandamine fondidel, mille pabernimistute andmed ja AISi arvestus ei klapi. Riigiarhiivi mahukaim töö hõlmas ENSV Siseministeeriumi väljasõidutoimikute kollektsiooni ligi 11 000 säiliku kirjelduse ülevaatus ja täiendamist. Mahukamateks töödeks ajalooarhiivis oli Petseri linnavalitsuse fondi pealkirjade täiendamine ja parandamine ning Eestimaa rootsiaegse kindralkuberneri fondis asuvatele supliikidele pealkirjade koostamine ja allarhivaalidena AISi sisestamine (leitavad isiku- ja kohanimede järgi). Aasta jooksul on lisandunud 2858 allarhivaali kirjeldused (32 säilikut). Kokku on loodud 6873 allarhivaali kirjeldused (71 säilikut).

Kaartide infosüsteemi kirjelduste koguarv on tänaseks *ca* 115 000, neist ligi 31 000 on kättesaadavad ka veebikujutisena. Ajalooarhiivis keskenduti kirjeldamisel digiteeritud, kuid kirjeldusteta kujutistele, millest on andmebaasis kirjeldatud ligi 1500 kaarti. Kõige enam on selle aasta jooksul kirjeldatud taluplaane Liivimaa maakrediidiselti fondist (2836). Selle töö eest on arhiiv tänu võlgu Eesti Filmi Andmebaasi ja Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi praktikantidele. Riigiarhiivis on aasta jooksul kirjeldatud 20 099 kaarti. Kirjeldamisel jätkati Põllutöoministeeriumi Katastri ja Maakorralduse osakonna ning Ehituste ja maa-alade kaartide, plaanide, jooniste ja projektide kollektsiooni kaartide kontrollimist ja andmebaasi täiendamist. Lisaks kirjeldati kaarte fondidest Viru Maakonna Kaitseliit, Eesti-Läti Segakomisjoni Eesti Delegatsioon riigipiiri kindlaksmääramiseks looduses, Eesti Sõjaveteranide Sõprusühing, Tartu Linna ja Maakonna Kaitseliit ja komandantuurid, ENSV Riikliku Julgeoleku Komitee lõpetamata ja lõpetatud uurimistoimikute kollektsioonid, Venemaal asunud Eesti seltside dokumentide kollektsioon, Vabadussõja Ajaloo Komitee töökomisjon ja Saare Maakonna Hooneregistralitus.

Fotises on kirjeldatud fotode koguarv 2013. aasta lõpuks *ca* 570 000, neist 4/5 on kättesaadavad veebis. Riigiarhiivis kirjeldati 7081 fotot järgmistest arhiividest: Petrogradi Kontroll-Opteerimise Komisjon, Eesti Esindus Ukrainas, Vabadussõja Ajaloo Komitee töökomisjon, Venemaal asunud Eesti seltside dokumentide kollektsioon, Eesti Esindaja Kaug-Idas ja Hiinas, Eesti Saatkond Kaukaasias, Eesti Rahvuslik Komitee Konstantinoopolis, Eesti NSV Riikliku Julgeoleku Komitee lõpetamata ja lõpetatud uurimistoimikute kollektsioonid ning Eveline ja Guido Maydelli isikuarhiiv. Ajalooarhiivis lisandus 5840 kirjet, peamiselt tudengiorganisatsioonide fondidest: korporatsioonid

Estonia ja Livonia, Eesti üliõpilaste selts Veljesto, Eesti Naisüliõpilaste Selts ja üliõpilasselts Liivika. Lisaks on praktikandid kirjeldanud 1900 fotot Postimehe arhiivifondist. Filmiarhiivis tegeldi peamiselt uue pildimaterjali failide nimetamise ja piltide failinimedega redigeerimisega kettamassiivis (ca 6000 ühikut), fotode (1800) kirjelduste parandamise ja täiendamisega ning samuti reageeriti 241 korral veateadetele.

Aasta jooksul jätkus uute andmete sisestamine ja olemasolevate täiendamine muudeski arhiivi andmebaasides: filmide infosüsteemi FIS sisestati 203 nimetust andmeid, korrigeeriti 173 kirjet ja lisati 158 annotatsiooni; pitserite andmebaasi lisandusid 547 pitseri kirjeldused; kinnistute andmebaasi sisestati 75 Virumaa mõisa andmed; Tartu projektide andmebaasis täiendati otsingu tõhustamiseks andmebaasi kirjeldusi projektide kaaskirjade lehenumbritega.

### **5.3. Arhiivpäringud**

Kodanike ja asutuste poolt esitatud arhiivipäringute arv (8372) on 17% väiksem mullusest (10 086). Seejuures püsib väljastatud arhiiviteatiste arv stabiilsena, see kinnitab ühiskonna jätkuvat nõudlust tehinguid ja õiguseid tõestava arhiiviteabe järele. Küll on aga drastiliselt (41%) vähenenud väljastatud vastuskirjade arv. Mil määral on see mõjutatud kas iseseisva uurimistöö võimaluste avardamisest või vastuskirjade teenustasuga maksustamisest alates 2012. aastast, vajab täiendavat analüüsi. Suurima osa saabunud päringutest moodustasid jätkuvalt tööstaaži tõendamise avaldused (56%), järgnesid omandiõiguslikud (18%), biograafilised (13%), kõikvõimalikud vabal teemal esitatud taotlused (9%) ja kodakondsust tõendavad päringud (4%).

Lõviosa päringuid saabub arhiividesse jätkuvalt kas kirjavahetuse või avalduse kohapeal esitamise teel, ligi veerand päringutest esitatakse spetsiaalsete veebikeskkondade kaudu: pensioniametite päringukeskkond, VAU, riigiportaal. Alates 2014. aastast ei tegele Rahvusarhiivi üksused enam päringute lausalise edastamisega, vaid piirduakse riigi- ja kohalike omavalitsuste asutustega. Samas jagame päringu esitajatele jätkuvalt teavet arhiivide asukoha kohta. Koostöös Sotsiaalkindlustusameti büroodega on kavas rakendada uuendatud töövooge eesmärgiga kliente pensioniõigusliku staaži tõestamisel abistada.

### **5.4. Arhiivipedagoogika**

Rahvusarhiivi arhiivipedagoogid osalesid Tallinna Ülikooli Haridusinnovatsiooni keskuse (HIK) ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse labori ja mäluasutuste arendusprojektis „Muuseum ja arhiiv kui õppekeskkond“, mille raames töötati koos ajalooõpetajatega välja üldhariduskoolide Eesti ajaloo ainekavale tuginevad tunnikavad. Riigiarhiivi tunnikavad käsitlevad Eesti majanduse arengut 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi 1. poolel, Eesti välispoliitikat 1920.–1930. aastatel, Rahvasteliitu, Tartu rahu, vaikivat ajastut ning plaanimajandust. Ajalooarhiivi tunnikavad käsitlevad perekonnanimesid, talurahva õiguslikku seisundit ja majanduslikku olukorda nii 18. kui 19. sajandil ning rahvusliku liikumise ettevõtmisi. Algatus annab koolidele võimaluse viia ainetunde läbi nii koolis kui ka soovi korral väljaspool klassiruumi, muu hulgas saab kasutada arhiiviallikaid.

Traditsiooniliselt pakub Rahvusarhiiv praktika läbimise võimalust kõrg- ja kutsekoolidele. Ajaloo- ja riigiarhiivis praktiseeris aasta jooksul 14 Tartu Ülikooli ja kolm Tallinna Ülikooli tudengit. Filmiarhiivis toimus loeng ja ekskursioon Eesti Muusikaakadeemia ja Eesti Kunstiakadeemia üliõpilastele, TÜ ajaloo osakonna üliõpilastele tutvustati heliarhiivindust ja helisalvestiste kogu. Lisaks said MTÜ Eesti Filmi Andmebaasi projekti „Kultuuriandmebaaside audiovisuaalteoste

sisutoimetajate ja andmesisestajate ning dokumendihalduse ja asjaajamise koolitus“ raames neli inimest kuuenädalase praktikavõimaluse ajalooarhiivis. Rahvusarhiivi üksustes viidi läbi 72 ekskursiooni, peamiselt kooliõpilastele, kutsekoolide infohaldamise erialade ja kõrgkoolide tudengitele. Lisaks toimus rida erinevaid arhiivitutvustusi meie külalistele välisriikidest (Jaapan, Poola, Saksamaa, Kasahstan, Leedu), samuti laste linnalaagri päev ajalooarhiivis koostöös Eesti Rahva Muuseumi ja Muinsuskaitseametiga.

## 5.5. Avalikud üritused ja sotsiaalmeedia

Koos muuseumiõoga traditsioonilisel 18. mail tähistatud arhiiviÕÖ toimus seekord Tallinnas Tõnismägi 16 majas ja hoidlates. Küllastajatele pakuti võimalust tutvuda Rahvusarhiivi andmebaasidega, küsida arhivaarilt nõu, osaleda käärilõigete töötoas, vaadata omaaegsesse punanurka, tutvuda kunagise parteiarhiivi huvitavamate dokumentidega ning osaleda ülipopulaarsetel ekskursioonidel hoidlatesse. Lisaks oli avatud kaks väljapanekut: isikufotode näitus „Õosse kadunud“ julgeolekukomitee toimikute põhjal ning „Juurdepäas piiratud!“ piirangutega isikutoimikute tiitellehtede eksponeerimisest. ArhiiviÕÖ üritustel oli ühtekokku 317 külastajat.

Ajalooarhiivi sünnipäeva tähistati tavapäraselt 16. mail näituse avamise ja raamatuesitlustega, lisaks kirjutati pidulikult alla koostööleping Tartu Ülikooli ja Rahvusarhiivi vahel ning tutvustati uue arhiivhoone arhitektuurikonkursil osalenud töid. Traditsiooniline sügisene arhiivipäev toimus seekord 17. oktoobril, avati näitus „Elu enne ilmasõda“ ja anti välja ajalooarhiivi tudengipremia. Preemiakonkursile laekus sel aastal rekordiliselt 10 üliõpilastööd neljast kõrgkoolist. Preemia pälvis Ken Irdi magistritöö „Sodoomiajuhtumid varauusaegses Eestis Pärnu maakohtu materjalide põhjal“. Lisaks otsustas preemiakomisjon välja anda eripremia teisele silmapaistvalt tugevale võistlustööle – selle saajaks on Johanna Lamp Eesti Kunstiakadeemias kaitstud magistritööga „Olev Prints ja Tartu Jaani kiriku kadunud värvid. Keskaegse ehitusplastika polükroomiast“.

Filmiarhiivi ajalugu ja kogusid tutvustati 25. mail toimunud Pelgulinna Päeval 86 huvilisele.

Rahvusarhiivi kolme *Facebooki* konto kaudu on aastaringelt aktiivselt tutvustatud arhiivide kogusid, näituseid ja muid arhiiviga haakuvaid töid-tegemisi, jälgijate hulk oli kokku ca 2500. Olulisel kohal on kasutajate edasisuunamine Rahvusarhiivi andmebaasidesse. Eraldi tuleb esile tõsta riigiarhiivi aktsiooni „EÜE 50 – kes on pildil“, mis viidi läbi koos EÜE juubelinäitusega. Sotsiaalmeedia kasutamine fotokogu täiendavaks kirjeldamiseks osutus väga edukaks ühisloome kanaliks – EÜE fotod said *Facebookis* üle 200 kommentaari ning üle saja isiku on tänu lugejate abile tuvastatud. Lisaks isikutele täiendasid või parandasid osalejad ka rühmade nimesid, aastaid, toimunud üritusi ja muud seonduvat.

2013. aasta juuni lõpus liitus Rahvusarhiiv esimesena Eestis pildijagamiskeskonna *Flickr* alamlehega *Flickr Commons*, mis on mõeldud mäluasutuste kogudes leiduvate ajalooliste piltide laiemaks tutvustamiseks ja fotode kohta leiduva teabe rikastamise võimaldamiseks. Liitumisele eelnes mitmekuine ettevalmistusperiood, mil põhiliseks pingutuseks oli *Flickr* litsentsi „No Known Copyright Restrictions“ lahtiseletamine kooskõlas Eesti seadusandlusega. Rahvusarhiivi konto all on praeguseks avaldatud 127 fotot, mis on jagatud viide temaatilisse komplekti: Käsma ja ümbrus, Guido ja Eveline Maydell, Krusensterni ümbermaailmareis, Mihhail Kologrivovi pärandist ja Eesti Riigiarhiiv. Keskmiselt on Rahvusarhiivi fotod kogunud 1387 vaatamiskorda.

## 5.6. Koostöö

Mõisakoolide projekti raames toimus dokumentide väljaselgitamine ja läbitöötamine Pürksi, Kärstna ja Kose-Uuemõisa näituste jaoks. Arhiivi tutvustati Rahvaülikooli genealoogiakursuse raames, Emakeeleõpetajate Seltsi Tallinna seksiooni kohtumisel, Tartu Ülikooli arhiivinduse tudengitele, Meremuuseumi töötajatele ja Minnesota Ülikoolis peetud Ameerika-Eesti ühisseminaril.

Laevavrakkide uurimisprojekt „Shipwreck Heritage: Digitizing and Opening Access to Maritime History Sources“ jõudis sel aastal edukalt lõpuni: vrakiregistris on kirjeldatud 1200 hukulugu ja Saagas on kättesaadavaks tehtud 114 000 digikujutist. Projekti tulemusi tutvustati ka näitusel „Meri, mehed ja laevad“.

Eesti-Läti-Vene piiriülese projekti „Cross Border E-archive“ partnerite kokkuleppel määratleti tudengite isikutoimikud vastastikku kõige olulisema ja huvitavama allikaliigina ning alustati tööd nende väljaselgitamiseks ja digiteerimiseks. Ajalooarhiivi koostatud digiteerimistöö nimekirjas on ca 3200 Tartu Ülikooli tudengi toimikut, 90 kaardisäilikut ja matrikliraamatud. Läti Ajalooarhiiv digiteerib Riia Polütehnilise Instituudi tudengite toimikud ja ka väikeses koguses kaarte, Peterburi Riiklik Ajaloo Keskarhiiv on juba digiteerinud ligi 400 Eesti alaga seotud Peterburi Ülikoolis õppinud tudengi toimikut ning 300 säilikut luteri usu ja õigeusu kirikuraamatuid. Täiendavalt digiteeritavate materjalide osas jätkuvad läbirääkimised 2014. aastal. Projekti käigus on Rahvusarhiiv 2013. aasta lõpuks digiteerinud ca 70 000 kujutist.

## **6. Digitaalarhiivindus**

### **6.1. Rahvusarhiivi digitaalarhiivi tarkvara loomine**

Aasta jooksul jõuti lõpule digitaalarhiivi tarkvara täisfunktsionaalsuses väljaarendamisega. Tarkvara häälestamine ja töövoogude seadistamine jätkub ka edaspidi, vastavalt selgivatele vajadustele ja digitaalse arhiveerimise arengutele.

Digitaalarhiivi juurdepääsu infosüsteemi kasutusmooduli (nimetatud enamasti ka kui AIS 2.0) tarkvara arendustööd võtsid esialgu planeeritud rohkem aega, seda eelkõige analüüsitööde suure detailsusastme ja mitmeid osapooli arvestavalt paljude esilekerkivate põhimõtteliste ja sisuliste küsimuste pideva lahendamise vajaduse tõttu. Koos projekti lõpptähtajaga pikendati ka Tieto Estonia AS-ga sõlmitud lepingu tähtaega 31. detsembrile 2013. Tarkvara arendustööd võeti vastu 28. detsembril 2013. Lõplik andmete ülekandmine ja rakendamine jäi 2014. aastasse, mis on osaliselt seotud ka „Avatud arhiivi“ projekti raames tehtavate töödega.

Aasta jooksul tegeldi jätkuvalt digitaalarhiivi tarkvara SDB rakendamise ning töövoogude seadistamisega digitaalselt sündinud ning digiteeritud materjali vastuvõtuks. Koostati digitaalarhiivi haldamise tehniliste ja sisuliste põhimõtete dokumentatsioon.

2012. aasta lõpus Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi poolt struktuuritoetuste avatud taotlusvoorus „Teabe kättesaadavuse, mugava kasutatavuse ja arusaadavuse parandamine“ kinnitatud Rahvusarhiivi projekti „Avatud arhiiv“ tarkvaraarenduse riigihanke võitis Tieto Estonia AS, kellega sõlmiti hankeleping 24. mail 2013. Lepingu maksumus koos käibemaksuga on 169 320 eurot, tööde teostamise tähtaeg on 30. juuni 2014. Projekti eesmärk on luua protseduuriline ja tarkvaraline lahendus, mis võimaldab avalikustada arhiivi infosüsteemides olevad andmed (sh nii arhiivitöötajate kui ka kasutajate poolt loodud andmed) nelja täärni avaandmetena, võimaldades nende taaskasutamist kolmandate osapoolte loodud teenustes, ning kaasata laiem avalikkus digiteeritud arhiivianese märgendamisse vastavalt ainese sisule defineeritavatele väljadele ehk teisisõnu – luua arhiivi ühisloome lahendus.

### **6.2. Teised tarkvaraarenduse projektid**

15. jaanuaril 2013 võeti Rahvusarhiivi igapäevases töös kasutusele kliendimoodul koos muudetud virtuaalse uurimissaali VAUga. Mitmeaastase töö tulemusel loodud tarkvara juurutamine mõjutas oluliselt Rahvusarhiivi uurimissaalide, klienditeenindajate, fondihoidjate ja koopiategijate tööd, sest nüüdsest registreeritakse kõik arhivaalide liikumisega seotud tellimused infosüsteemis ning kliendi tellimuse täitmisel on kogu aeg konkreetne vastutaja. Varasem paberipõhine tellimuste haldamine muutus arvutipõhiseks, see kujundas oluliselt ümber eelkõige fondihoidjate tööruutiini. Arhiivi kasutajad saavad tellimuse esitamist alustada kas VAUst või AISist. Kuna tegu on unikaalse ja väga keerulise tarkvaraga, tuli aasta jooksul kasutajate tagasisidest ja tehnilisest viimistlemisest tulenevalt sisse viia mitmeid täiendusi ja muudatusi. Aasta lõpuks valmis VAU statistika moodul.

Ühtlasi täienes digitaalse ainese kirjeldamise moodul, kuhu lisati Torontos asuva Väliseesti Muuseumi arhiivimaterjalide näidisandmed ja Eesti Arhiivis Austraalias hoitavad väliseesti leinakuulutuste andmed koos 3286 kirjega. Andmebaasi saab edaspidi kanda ka teiste väliseesti kogukondade vastavaid andmestikke. Mooduli loomist toetas riiklik rahvuskaaslaste programm, andmete lisamine jätkub 2014. aastal.



Arendustööde raames eksporditi andmeid ka mitmesse rahvusvahelisse andmebaasi: üldised arhiivikirjeldused Euroopa arhiiviportaalile ([www.archivesportaleurope.net](http://www.archivesportaleurope.net)), I maailmasõjaga seotud filmide ja fotode andmed portaalile *European Film Gateway* (<http://project.efg1914.eu/>) ja pärgamentide kirjelduste ettevalmistamine portaalile *Monasterium* ([www.monasterium.net](http://www.monasterium.net), Rahvusarhiivi andmed ei ole veel kättesaadavad).

### 6.3. Digitaalse säilitamine

Digitaalse hõlmavad Saagas, Fotises, FISis ja väiksemates rakendustes kättesaadavad ning neisse lisanduvad Rahvusarhiivi digiteeritud säilikud. 2013. aasta detsembris olid veebi kaudu jälgitavad 10 113 455 kaadrit Saagas, 466 574 fotot Fotises, 1384 nimetust (298,5 tundi) filme ja 145 nimetust (82,5 tundi) helisid FISis ning 30 440 kaarti vastavas infosüsteemis. Kettamassiivides ja lintidel on tagatiskoopiatena säilitamisel faile 345 terabaidi ulatuses. Digitaalselt sündinud faile on säilitamisel 4 gigabaiti.

### 6.4. Koostöö

Rahvusarhiiv osaleb riigi infosüsteemi haldussüsteemis RIHA riiklikele infosüsteemidele kooskõlastuste andmises. 2013. aastal anti hinnang 93 infosüsteemile, neist üheksa esitati infosüsteemi lõpetamise registreerimiseks. Infosüsteemi asutamiseks on kooskõlastamisele esitatud 34 infosüsteemi, millest 26 on läbinud kooskõlastusringi positiivselt. Teiste hulgas said kooskõlastuse Riigikantselei valitsusala kasutusse võetud Valitsusportaal ja Sotsiaalministeeriumi valitsusala kasutatav Tervise infosüsteem.

Samuti nõustati mitmeid asutusi digitaalse ainese, pabermaterjalide elektrooniliste kirjelduste üleandmise ja arhiveerimise ettevalmistamisel ning asutuste digitaalse arhiveerimise lahenduste väljatöötamisel. Riigi Infosüsteemi Ameti programmi „Tark e-riik“ raames viidi läbi universaalset arhiveerimismoodulit (UAM) tutvustavad koolitused asutuste arhivaaridele.

Aasta jooksul jätkus Rahvusarhiivi edukas osalemine kolme-aastasest projektis APEx (*Archives Portal Europe network of eXcellence*), mis käivitus 2012. aastal. Projekti eesmärk on Euroopa arhiiviportaal ([archivesportaleurope.net](http://archivesportaleurope.net)) arendamine ja arhiivikirjelduste lisamine. Projekt on rahastatud Euroopa Komisjoni ICT-PSP programmist, selles osaleb ligi 30 Euroopa rahvusarhiivi, projekti juhtpartner on Hollandi rahvusarhiiv. Eesti juhib töopaketti „Web 2.0 and Usability“ (veeb 2.0 ja kasutatavus), mille peamiseks ülesanneteks on projektis teostatud tarkvaraarenduste testimine, portaali lõppkasutajate testimise läbiviimine ja veeb 2.0 temaatiline uurimistöö.

Samuti jätkus osalus Eesti-Rootsi-Islandi arhiivide ühisprojekti YEAH (*You! Enhance Access to History*), mis tegeleb avaandmete ja ühisloome põhimõtete rakendamisega arhiivinduses ning vastava tarkvararakenduse põhimõtete väljatöötamisega. Koostöös Rahvusraamatukoguga valmistati ette YEAH pilootrakendus avaandmete kasutamise võimaluste demonstreerimiseks.

Rahvusarhiiv võttis osa ka uue europrojekti E-ARK (*European Archival Records and Knowledge Preservation*) edukaks osutunud taotluse ettevalmistamises. Projekti eesmärk on üle-euroopalise digitaaldokumentide ja andmebaaside arhiveerimise metodoloogia ja lahenduse väljatöötamine, testimine ja kasutuselevõtt rahvusarhiivide, teadusasutuste ja tarkvarafirmade koostöös. Projekti tulemusena saab Eesti rakendada teiste riikide parimaid digitaalse arhiveerimise põhimõtteid ning

laiendada Eestis väljatöötatud digitaalse arhiveerimise lahenduste kasutatavust teistesse riikidesse. Projektis osaleb 16 partnerasutust Euroopa rahvusarhiivide, ülikoolide ja ettevõtete seast. Projekti finantseeritakse Euroopa Komisjoni CIP-ICT-PSP programmist, projekti kestvuseks on kolm aastat algusega 1. veebruaril 2014.

Aasta jooksul osalesid ja esinesid digitaalarhiivi töötajad mitmel seminaril, konverentsil ja töökoosolekul väljaspool Eestit: Itaalias, Hispaanias, Hollandis, Iirimaal, Luksemburgis, Saksamaal, Belgias, Austrias, Prantsusmaal, Poolas, Portugalis, Kreekas, Leedus, Norras ja Kanadas. Tallinnas võõrustati digitaalarhiivi tarkvara SDB kasutajate kohtumisel külalisi Ühendkuningriigist, Lätist, Soomest, Šveitsist, Hollandist ja Ungarist.

## 7. Teadus- ja publitseerimistöö

Rahvusarhiivi 2013. aasta teadus- ja publitseerimistegevus toimus väljakujunenud suundades. Olulisematest publikatsioonidest ilmusid ainulaadne ja rahvusvahelise autorkonnaga käsiraamat „Arhiivimaterjalide kahjustuste atlas“ (tekst paralleelselt eesti, läti ja inglise keeles) ja Eesti Ajalooarhiivi toimetised, mis seekord oli pühendatud vabade kunstidele (*artes liberales*) kesk- ja varauusaegsel Eesti- ja Liivimaal ning Rahvusarhiivi tegevuse ülevaade aastate 2011–2012 kohta.

2013. aastal ilmusid järgmised Rahvusarhiivi publikatsioonid:

1. Rahvusarhiivi tegevuse ülevaade 2011–2012. Koostanud Tõnu Tannberg. Tartu: Rahvusarhiiv
2. Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost VI. Eesti Vabariigi Riigikaitse Nõukogu protokollid. Koostanud Urmas Salo. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv
3. Eesti Ajalooarhiivi toimetised 20(27). Kroonikast kantaadini. Muusade kunstid kesk- ja varauusaegsel Eesti- ja Liivimaal. Koostanud Katre Kaju. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv
4. Ajalookultuuri ajakiri „Tuna“ (4 numbrit)
5. Tallinn enne ja nüüd II. DVD. Tallinn: Filmiarhiiv
6. Atlas of Damage Descriptions of Archival Materials. Arhiivimaterjalide kahjustuste atlas. Arhīva dokumentu bojājumu katalogs. (Ühisväljaanne koostöös Läti rahvusarhiiviga)

Trükiks on ette valmistatud kollektiivne monograafia talude päriksostmisest (autorid Mati Laur, Kersti Lust, Priit Pirsko, Ülle Tarkiainen) ja allikapublikatsioon metsavendade tegevusest (koostaja Tiit Noormets).

2013. aastal lõppes koostöös Eesti Muinsuskaitseameti, Eesti Meremuuseumi ja Rootsi Meremuuseumiga kolmeaastane ühisprojekt „Shipwreck Heritage: Digitizing and Opening Access to Maritime History Sources“, mille käigus kaardistati ning digiteeriti teemakohaseid arhivaale (andmebaasis on info üle 1200 laevahuku kohta). Ajalooarhiiv jätkas baltisaksa genealoogiliste allikate digiteerimise koostööprojekti „Hereditas Baltica“.

2013. aastal teostati Rahvusarhiivi egiidi all üks Eesti Teadusagentuuri grant: „Parteiline nomenklatuurisüsteem Eesti NSV-s: väljakujunemine, funktsioneerimine ja toimemehhanismid ühiskonnas“ (2012–2015, põhiasutus Tartu Ülikool, grandihoidja Tõnu Tannberg). Ettekannetega on erinevatel teaduskonverentsidel ja seminaridel esinenud paljud Rahvusarhiivi töötajad.

2013. aastal jätkus ka edukas koostöö Eesti Mälu Instituudiga, selle raames avaldati ajakirja „Tuna“ veergudel Eesti Mälu Instituudi kaastööliste uurimusi lähiajaloost. Rahvusarhiiv osales traditsiooniliselt parima eestikeelse ajalooaamatu konkursil.

Näitusi korraldati aasta jooksul 20, neist hõlmavamad olid „Meri, mehed ja laevad“ ja „Elu enne ilmasõda“ ajalooarhiivis ning „Eesti Üliõpilaste Ehitusmalev 50“, „1938. aasta vallapiiride reform“ ja „Kirju ühest sajandist“ riigiarhiivis.

## 8. Organisatsiooniline areng ja koostöö

Rahvusarhiiv tegutseb Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala alates 2012. aasta 1. jaanuarist. Rahvusarhiivi struktuuriüksustena jätkavad 4 arhiivi ja 2 bürood. 31. detsembri 2013. aasta seisuga on koosseisus 231,5 teenistusk kohta, millest on täidetud 225, neist 91 on ametnikud ja 134 töötajad, kellest 13 töötab tähtajalise töölepinguga.

Uue avaliku teenistuse seaduse jõustumisega 1. aprillil 2013 leidsid aset muudatused koosseisus – lähtuvalt avaliku võimu teostamise funktsioonist liigitati avalikud teenistujad ametnikeks ja töötajateks. Nii jätkasid ametnikena juhtimisfunktsioone täitvate ja normdokumentide väljatöötamise ning rakendamise tegelevate teenistujate kõrval ka asutuse põhitegevust teostavad arhivaarid ja arhivaarid-inspektorid. Ametnike arv vähenes Rahvusarhiivis 187 ametnikult 94 ametnikuni.

2013. aastal osales Rahvusarhiiv esmakordselt Rahandusministeeriumi korraldatud iga-aastaselt palgauuringul. Uuringu tulemuste analüüsil sedastati Rahvusarhiivi puhul kolm tendentsi: madalad palgad, vananev personal ja tagasihoidlik personali voolavus. Tööjõu liikumine 3% ulatuses on jäänud eelmise aasta tasemele. 2013. aastal lahkus teenistusest 20 töötajat, tööle on vormistatud 27 inimest, sh 13 tähtajalise lepinguga töötajat. Vabade ametikohtade täitmiseks korraldati 5 avalikku konkurssi – arhivaaride, fondihoidjate, turundusjuhi ja filmiarhiivi direktori leidmiseks. Kandidaatide arvukus ületas kõik ootused, keskmine kandidaatide arv ühele kohale oli 48. Kõik konkursid lõppesid edukalt. Turundusjuht ja filmiarhiivi direktor asuvad ametisse uuest aastast.

Kõigist teenistujatest 74% (arvuliselt 167) on kõrgharidusega, neist 22 magistrikraadi ja 101 magistrikraadiga võrdsustatud kvalifikatsiooniga, viiel teenistujal on doktorikraad. Ametit omandavad kaks fondihoidjat ja neli arhivaari.

Rahvusarhiivi töötajad täiendasid oma teadmisi ja oskusi nii kodu- kui välismaal kõigis põhilistes arhiivitööga seotud valdkondades. Klienditeeninduse ja hindamisega tegelevad arhivaarid pidasid aruteluseminare Rahvusarhiivi arengukava rakendamiseks, digitaalarhiivi spetsialistid jagasid teadmisi digitaaldokumentide ja andmekogude haldamise ning säilitamise teemal. Populaarseks osutusid fotoloogia ja fotode kirjeldamise koolitus, kus koolitajateks olid nii arhivaarid ise kui ka spetsialistid väljastpoolt. 12 arhiivitöötajat valmistasid koostöös Tartu Ülikooli ajaloo- ja arheoloogia instituudiga ette e-kursuse „Dokumendi- ja arhiivihaldus infoajastul“, mis avaneb veebruaris 2014. Koolituste raames külastati Eesti mäluasutuste üksuseid, nagu näiteks Tartu Ülikooli Raamatukogu fonoteeki, infosüsteemide osakonda, käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonda, säilitusosakonda, Tartu Ülikooli multimeedia talitust, Eesti Rahva Muuseumi konserveerimisosakonda ja Tartu Linnamuuseumi KGB muuseumi.

Rahvusarhiivi traditsioonilised kodumaised koostööpartnerid olid ministeeriumid ja põhiseaduslikud institutsioonid, standardikeskus, õppe- ja teadusasutused, Tallinna ja Narva linnaarhiivid, muuseumid, raamatukogud, kirikud ja teised kultuuripärandi hoidmisega tegelevad asutused. Kutsealast koostööd tehti Eesti Arhivaaride Ühingu, Dokumendihaldurite Ühingu ja Eesti Konservatorite Ühingu.

Väljakujunenud rahvusvahelise koostöö käigus osaleti Euroopa Liidu riigiarhivaaride ümarlaua töös, Euroopa Komisjoni arhiivigrupi töörühma ja dokumendihalduse ekspertrühma kohtumistel, arhiivi- ja dokumendihalduse standardimise rahvusvahelisel seminaril, rahvusvahelise heli- ja

audiovisuaalsete arhiivide ühenduse, Balti audiovisuaalsete arhiivide nõukogu ning totalitaarsete režiimide uurimise instituudi ümarlaua töös. Arhiivi kaheliikmeline esindus võttis osa ka üleilmsetest Eesti päevadest San Franciscos, kus toimus mäluasutuste tööd tutvustav konverents ja seminar.

Lisaks leidis aset mitu tähelepanuväärset sündmust, sh viidi juunis läbi Balti arhiivide kohtumine Narva-Jõesuus ja augustis külastasid Eestit Jaapani parlamendi alamkoja liikmed – Jaapani esinduse huvi Eesti arhiivinduse vastu tulenes Jaapani arhiivide reformimise kavast ning soovist võimalusel Eesti kogemustest õppida. Septembris kirjutati alla koostööleping Poola ja Eesti rahvusarhiivide vahel. Eestit külastasid veel Kasahstani riikliku keskarhiivi direktor, Bulgaaria arhiiviameti juht ja Briti rahvusarhiivi digitaalarhiivi osakonna juhataja. Filmiarhiivi külastas Amsterdami Digikeskuse (*Haghefilm Digitaal BV*) esindaja, et tutvuda vastastikku huvipakkuva digitehnilise tööga.

Rahvusarhiivi kasutada olnud rahalised vahendid moodustusid 2013. aasta riigieelarves ettenähtust ja 2012. aastast ülekantud summadest kokku 3 773 476 eurot. Lisaks riigieelarvest eraldatule on Rahvusarhiivil perioodiks 2009–2014 kasutada Euroopa Liidu struktuuritoetuse „Majanduskeskkonna arendamise rakenduskava“ prioriteetse suuna „Infoühiskonna edendamine“ raames eraldatud kümnele projektile vahendeid kokku summas 3 485 022 eurot. Enamik projekte lõppes 2012. aastal, 2013. aastal olid töös projektid „Digitaalarhiivi juurdepääsu infosüsteem“ ja „Avatud arhiiv“, millest viimane jätkub 2014. aasta keskpaigani.

Arhiivile eraldati ka toetusi osalemiseks mitmes välisprojektis: laevavrakkide uurimisprojekt „Shipwreck Heritage“ 2010–2013 (116 443 eurot), Eesti-Läti-Vene arhiivide kasutusvõimalusi avardav projekt „Cross Border E-arhive“ 2012–2014 (115 905 eurot), Euroopa arhiiviportaal APEX 2012–2015 (217 064 eurot) ja Eesti-Rootsi-Islandi projekt YEAH ühisloome põhimõtete rakendamisest arhiivides kestusega 2012–2014 (21 848 eurot).

Rahvusarhiivi koordineerimisel viidi läbi riikliku rahvuskaaslaste programmi väliseesti arhiiviprojektide konkurs. Selle korraldamiseks eraldas Haridus- ja Teadusministeerium 186 243 eurot, toetuse sai 40 projekti.

Majandustegevusest laekus kokku 174 268 eurot, millest enamuse moodustasid koopiote müügist saadud tulud.

Priit Pirsko  
Riigiarhivaar

8. jaanuaril 2014

## Rahvusarhiiv arvudes 2013. aastal

Töötajad	225	91 ametnikku ja 134 töötajat
Hooned	10	Tallinnas (4), Tartus (2), Rakveres, Haapsalus, Kuressaares, Valgas
Arhiivihoidlad	15 770 m <sup>2</sup>	1600 jooksvat meetrit vaba riulipinda
Säilikud	8 888 534	ca 78 000 riulimeetrit, <a href="http://ais.ra.ee">http://ais.ra.ee</a>
Arhivaalid veebis, digikujutised	10 113 445	<a href="http://www.ra.ee/saaga">www.ra.ee/saaga</a>
Kaardid veebis	30 440	<a href="http://www.ra.ee/kaardid">www.ra.ee/kaardid</a>
Fotod veebis	466 574	<a href="http://www.ra.ee/fotis">www.ra.ee/fotis</a>
Filmid veebis	1384	<a href="http://www.filmi.arhiiv.ee/fis">www.filmi.arhiiv.ee/fis</a>
Veebikülastused	1 416 382	ca 3100 külastust ööpäevas
Külastused uurimissaalidesse	9890	ca 2/3 Tallinnas Madara tänaval
Lahendatud päringud	8372	4167 arhiiviteatist, 4205 vastuskirja
Publikatsioonid	7	<a href="http://www.ra.ee/et/publikatsioonid">www.ra.ee/et/publikatsioonid</a>
Näitused	20	<a href="http://www.ra.ee/et/naitused">www.ra.ee/et/naitused</a>
Eelarve	3 773 476	<a href="http://www.ra.ee">www.ra.ee</a>